

Een Betuwe-clan in de hofstad

In de eerste helft van de twintigste eeuw trokken tientallen jongemannen uit Betuwse landbouwfamilies naar Den Haag om er een groentezaak te beginnen. Gevolgd door familieleden en dienstbodes ontstond er een hecht netwerk van groente- en fruithandelaren die altijd voor elkaar klaar stonden.

Op menig straathoek in Nederland waren ze vroeger te vinden: middenstanders met een buurtwinkel. Ooit ventten ze hun goederen en spullen uit met een houten wagen, om, zodra ze de kans kregen, een vaste winkel te beginnen. Zo openden handelaren in groenten en fruit begin twintigste eeuw tientallen zaken in de nieuwe wijken van Den Haag.

De stad maakte in die jaren een snelle bevolkingsgroei door, wat vooral kwam

door de vestiging van mensen uit de provincie. Het aantal inwoners verdubbelde in een rap tempo van 200.000 naar 400.000, om voor de oorlog een plafond te bereiken van meer dan een half miljoen. Veel van deze nieuwkomers streken neer in recent gebouwde wijken, dus buiten het centrum. Om in de dagelijkse behoeften van al die bewoners te kunnen voorzien, gingen ook tal van middenstanders daar wonen.

Onder hen waren vele tientallen groenteboeren, die voor een belangrijk deel

uit de West-Betuwe kwamen. Het ging om zonen uit grote families van landbouwers, die in de eigen regio steeds moeilijker aan het werk kwamen. Zij zagen zich daarom gedwongen hun heil elders te zoeken. Zo trok een stoet aan jongemannen (gevolgd door hun zussen en echtgenoten) naar Den Haag. Hier begonnen ze een handelkje in aardappelen, groenten en fruit – met een kar of meteen in een winkel.

Het Betuwse dorp Deil was een van de belangrijkste toeleveranciers in die niche,

Cornelia en Daan van Aken in hun winkel op Laurierstraat 96 rond 1935.

Collectie Daniel van Aken

Een winkel van Van Aken op de Laan van Meerdervoort 622, ca 1936. Van links naar rechts Adrianus Viejou, Marius van Tol en Ries van Aken. Collectie Daniel van Aken

gevolgd door Buurmalsen-Tricht. In dat laatste dorp woonden rond 1900 nog geen duizend mannen en zo'n achthonderd vrouwen. Meer dan dertig mannen vertrokken in korte tijd uit hun gemeente om in Den Haag aan de slag te gaan als groentehandelaar. Nog los van de vrouwen en de bakkers, kappers en dienstboden die mee gingen.

Kettingmigratie

Alleen al uit het gezin Van Aken in Buurmalsen vertrokken destijds zes broers naar de hofstad. Het is het klassieke verhaal van een kettingmigratie: één familielid vestigt zich ergens, een tweede volgt, en die trekt weer anderen aan. Hoewel ze aanvankelijk over weinig middelen beschikten, wisten ze toch een klein imperium op te bouwen door elkaar waar nodig bij te staan: met werk, wonen en het opzetten van een eigen zaak.

Op de ruit van elke nieuwe etalage kwamen de letters 'Gebr. Van Aken' te staan, waarmee ze benadrukten tot een grotere firma te behoren. Maar de broers Van Aken waren niet de pioniers in deze niche van

de lokale handel. Andere streekgenoten gingen hen voor, en velen zouden er volgen. Zo ontstond er voor de Tweede Wereldoorlog een ware clan van Betuwse groente- en fruithandelaren in Den Haag, die een krachtig stempel drukten op de stedelijke markt.

Uit het gezin Van Aken vertrokken zes broers naar de hofstad

De zoon van molenaar Slob uit Buurmalsen nam in 1919 een groentezaak in de hofstad over van een streekgenoot die zich vier jaar eerder met zijn gezin als koopman had gevestigd op een adres in het Valkenboskwartier: Ampèrestraat 120. Niet veel later haalde Slob zijn zwager Toon van Aken uit Buurmalsen over om het ook in Den Haag te proberen, en hij bemiddelde bij het huren van een etage schuin tegenover zijn groentewinkel.

In een pakhuis op de begane grond ernaast stalde de zwager een paard en wagen, waarmee hij de eerste jaren houten kisten vol verse groenten en fruit uit de Betuwe uitventte in de Vogel- en Vruchtenbuurt. Zoals gebruikelijk bij migranten moest hij zijn onderneming vanaf de grond opbouwen.

In zijn kielzog vestigde zijn oudste broer, mijn opa Daan van Aken, zich kort erna in de stad. Met zijn vrouw Cornelia Nout, de dochter van de bakker van Buurmalsen, betrok hij de dag na hun huwelijk een nieuwe woning op Laurierstraat 96. Hier begonnen ze samen een groentezaak, die ze twaalf jaar zouden exploiteren.

Verse aanvoer

Na de geboorte van hun zoon konden ze het werk niet langer aan met z'n tweeën en vroegen ze om versterking uit het geboortedorp. Wat er in de jaren erna gebeurde in de Laurierstraat is kenmerkend voor de migratie en vestiging van streekgenoten uit de Betuwe. Naast de wisselende ondersteuning door zussen van Daan van Aken »

Daans jongere broer Joost van Aken in de Frederik Ruyschstraat in 1931. Hij begon in de winkel tot hij met paard en wagen zijn eigen wijk in het Valkenboskwartier kon gaan bedienen. Collectie Daniel van Aken

» kwam zijn jongere broer Joost een tijdlang in de zaak werken. Tot het moment dat hij met paard en wagen zijn eigen wijk in het Valkenboskwartier kon gaan bedienen.

Geen nood, er volgde gewoon verse aanvoer uit de familie. Zwager Mosh kwam in de Laurierstraat werken, om later samen met Daan een tweede groentezaak te openen in de Irisstraat. Zodra deze zwager zijn draai had gevonden, begon die op zijn beurt een eigen zaak op het dichtbijgelegen Irisplein. Maar ook nu kwamen Daan en zijn vrouw er niet alleen voor te staan, want ze kregen in de Laurierstraat al met een versterking van een neef.

Zo voltrok zich over de jaren een vorm van kettingmigratie met broers, zwagers, neven en nichten uit de geboortestreek. Ze werden ingewijd in de groentehandel, en zetten na verloop van tijd, als ze over voldoende middelen beschikten, een eigen zaak op. Een zaak in de Fahrenheitstraat 572 fungeerde tussen 1923 en 1933 zelfs als een ware doorgangswinkel: een 'start-up' voor zeven jongemannen, die van daaruit

een eigen zaak elders in de stad begonnen of bij een streekgenoot gingen werken. Dat gold trouwens ook voor een reeks jonge vrouwen die bijsprongen in de winkel of met een van de jongemannen trouwden.

De kinderen zagen hun ouders nauwelijks

Lange dagen

Wie vóór de Tweede Wereldoorlog een zaak wilde beginnen, hoefde niet echt verstand van groenten en fruit te hebben. In deze branche kon iedere Haagse ondernemer die over contacten in de Betuwe beschikte zonder problemen voor zichzelf beginnen. Ze reddden het in de stad door hun netwerk uit de streek, met veel familie en dorpsgenoten, maar ook dankzij de veilingen in Geldermalsen en Tiel.

Intussen bestond de handel uit hard

werken en lange dagen maken. Vaak stond er een echtgenote achter de toonbank, met in goede tijden een paar vaste hulpen. De vrouwen vormden de spil van de winkel, en gaven de zaak een gezicht. Hun echtgenoten zorgden voor de inkoop van producten en regelden de levering van brandstof: kolen voor de kachel in de winter.

Voor dag en dauw gingen ze met hun bakfiets of vrachtwagen langs bij de groothandelsmarkt van Den Haag aan de Marktweg of bij hun bevriende tuindersadressen in de Betuwe. Familieleden of 'jongens goed kunnende fietsen' (zoals het in een advertentie heette) brachten de bestellingen rond. De kinderen zagen hun ouders nauwelijks, want pas rond tien 's avonds hadden die de zaak schoon en aan de kant. In elk gezin van de broers Van Aken en hun streekgenoten elders in de stad, draaide alles om de winkel. Hier moest ieder gezinlid elk moment voor klaarstaan.

Een ander kenmerk van de Betuwse clan was dat een winkel vaak werd over-

genomen van – of overgedaan aan – een streekgenoot. Zo bleef de handel rondgaan in het netwerk. Toen Daan van Aken en zijn vrouw een winkel in het Bezuidenhout begonnen, werd de zaak in de Laurierstraat overgenomen door de uit hun kring afkomstige familie Van Soest. Na hun pensionering nam de bekende Haagse groentehandelaar Kraaijeveld het roer over.

De familie van diens vrouw Diny Philipsen, de jongste van een groot gezin, was ook afkomstig uit de Betuwe. Haar vader werkte op het land van het boerderijtje van de familie, alleen was er geen geld om hem te betalen. Zijn enige inkomen bestond uit het dekgeld van hun flinke stier, die op stal stond en in het dorp ‘bezoekjes moest brengen’. Haar moeder werkte als dienstbode en het lukte haar om geld te sparen voor een eigen zaak.

Na het huwelijk van de Philipsens in Buurmalsen betrokken zij een winkel van een streekgenoot op het Lijsterbesplein in Den Haag, om iets later op nummer 12 verder te gaan. Dochter Diny groeide op met familieleden die vrijwel allemaal in de groentehandel werkte.

Gereformeerde gemeente

Ook de kerk fungeerde als bindmiddel voor het Betuwse netwerk. Zo ging Dini naar de Eben-Haëzerschool, waar veel kinderen opzaten van groentehandelaren uit de geboortestreek van haar ouders. Als migranten in Den Haag vonden zij houvast in het gedeelde geloof van hun gereformeerde gemeente.

In die kerk speelde Maarten Heikoop uit Buurmalsen een invloedrijke rol. Hij begon in 1918 op de hoek van de Cartesiusstraat en de Valkenboslaan een groente- en fruitzaak ‘op mooie stand en een goed bestaan opleverend’. Als ouderling raakte hij hier zo actief betrokken bij het religieuze leven, dat hij zijn winkel op den duur opgaf om zich te richten op de stichting van een gereformeerde gemeente in Scheveningen en Den Haag.

Hij werkte zich op tot voorzitter van de kerkraad en later tot dominee. Mede door zijn toedoen beschikte zijn gemeente begin jaren dertig over een eigen gebedshuis, de Bethlehemkerk, en twee scholen waar de Betuwenaren elkaar troffen en hun banden onderhielden. Meerdere groenteboeren

uit de Betuwe zijn ook als ouderling tot de kerkraad toegetreden.

Een van die ouderlingen was Hannes Verweij uit Buurmalsen, die in het voetspoor van enkele broers naar Den Haag trok. Een van hen kwam in huis terecht bij enkele streekgenoten en vestigde zich zelfstandig met een handel in aardappelen op de groothandelsmarkt. Hannes trok bij hem in en ging aan de slag als koopman in groenten en fruit, om later over te schakelen naar grossier in fruit op dezelfde markt.

Vaak werd de zaak overgenomen door een streekgenoot

Hij onderhield nauwe contacten met de Betuwse veilingen in Tiel, Zaltbommel en Geldermalsen, waar hij een eigen opslag had.

Ook de zes broers Van Aken bezochten deze veilingen om hun winkels te bevoorraden, en in één moeite door het contact met de familie in de streek warm te houden. De vrachtwagens zaten dan ook vaak vol met familieleden die de kans aangrepen hun ooms en tantes te bezoeken.

Eind december 1939 raakte een vrachtwagen van Verweij die terugkeerde van de fruitveiling in Geldermalsen op de terugweg in de mist bij Deil van de weg af. Door het gewicht van de volgeladen kisten met fruit werd de cabine verpletterd en alle inzittenden, onder wie een neef Heijkoop en medewerker De Bruin, kwamen om het leven.

Streektaal

Door de sterke onderlinge relaties in de Betuwe konden de Van Akens, Verweij's en andere streekgenoten goede kwaliteit voor een redelijke prijs aanbieden. Als kleinhandelaars of grossiers gingen ze bovendien niet alleen naar veilingen, maar kochten hun aardbeien, kersen, appels en peren ook via een netwerk van familieleden. In Den Haag konden ze op de groothandelsmarkt terecht bij enkele streekgenoten: Bauw, Van Rijsbergen, Van Rumpt, Verweij en Spronk.

De Gebr. Van Aken kochten in bij een aantal vaste kooplui ‘die van de Linge kwamen’, de rivier die door de streek loopt en waaraan de dorpen Buurmalsen, Geldermalsen, Deil enz. liggen. Al die mannen wisselden in hun streektaal wetenswaardigheden uit over de familie in hun dorpen van herkomst en waren vóór de oorlog aanwezig bij de vele onderlinge huwelijken.

De dienstbodes en het personeel in de winkel kwamen in die periode nog veelal uit de streek van herkomst. Zo werkte Eelje Meijer uit Buurmalsen tien jaar lang als ‘winkeljuffrouw’ bij verschillende groentewinkels. Om erna, net als haar zuster, met een groenteboer uit het dorp te trouwen.

Door de vele migranten uit de West-Betuwe in de nieuwe Haagse wijken ontstond er echter ook onderlinge concurrentie. Het was hard werken om, zeker in de crisis van de jaren dertig, het hoofd boven water te houden. Toch bleef de loyaliteit groot. Een Van Aken in de Weissenbruchstraat en een Heikoop iets verderop in de straat maakten zelfs een afspraak over de vakantie. Toen de een het eindelijk aandurfde een week weg te gaan, stuurde hij al zijn klanten door naar ‘de concurrent’, en dat gebeurde andersom net zo. Zo bleven ze hun vaste klanten aan zich binden en prezen ze elkaar niet uit de markt.

In Den Haag heeft het Betuwse streeknetwerk van groente- en fruithandelaren zich tot ver na de oorlog gehandhaafd. Maar met de komst van het grootwinkelbedrijf vanaf 1960 nam de klandizie af, eerst gestaag en toen in een razend tempo. Met het verdwijnen van hele niches van de detailhandel kwam er een einde aan de clan van generaties groentehandelaren uit de Betuwe/de fruitstreek.

Ook de groothandel van Verweij is recentelijk overgenomen, en onder een andere naam verder gegaan. Alleen de in 1933 opgerichte groentezaak van Smits uit Buurmalsen stalt zijn producten nog altijd vol trots uit in de Van Hoytemastraat in het Benoordenhout.

In Altijd in beweging. Vier eeuwen familiegeschiedenis (2022) vertellen Daniel van Aken en Wim Willems over de ondernemende familiegeschiedenis van de Van Aken-clan.